

PROCESVERSLAG 2007 - 2008

THEATERATELIER ROTTERDAM

FORMAAT

WERKPLAATS VOOR PARTICIPATIEF DRAMA

T 010-452 40 45

F 010-452 54 65

E info@formaat.org

Westzeedijk 513

Rotterdam

WWW.FORMAAT.ORG

Formaat is een organisatie die werkt aan empowerment van mensen in een achterstandspositie, participatie van mensen die onvoldoende aan de samenleving deelnemen, bewustwording van mensen m.b.t. mensenrechten, grondrechten en waarden & normen en dialoog tussen burgers onderling c.q. tussen burgers en overheid. Formaat doet dit door middel van allerlei vormen van Participatief Drama.

VOORAF

WAT EEN PROJECT! WAT EEN SUCCES!

Het Theateratelier Rotterdam is een samenwerkingsproject van Formaat, Werkplaats voor Participatief Drama en zorginstelling Pameijer. Het project vindt plaats in de Werkplaats van Formaat in Delfshaven. Het Theateratelier is ontstaan uit het methodiekproject "De Mens in de Hoofdrol", dat gefinancierd werd door de Nederlandse Stichting voor Psychotechniek en uitmondde in het gelijknamige boek.

Zonder meer is het succes van het Theateratelier toe te schrijven aan wat in het boek de omgekeerde sollicitatie wordt genoemd en door Freire "Het wederzijdse leren". Wij hebben alles te leren van de deelnemers. Met die houding willen deelnemers ook leren van jou en vooral van het proces.

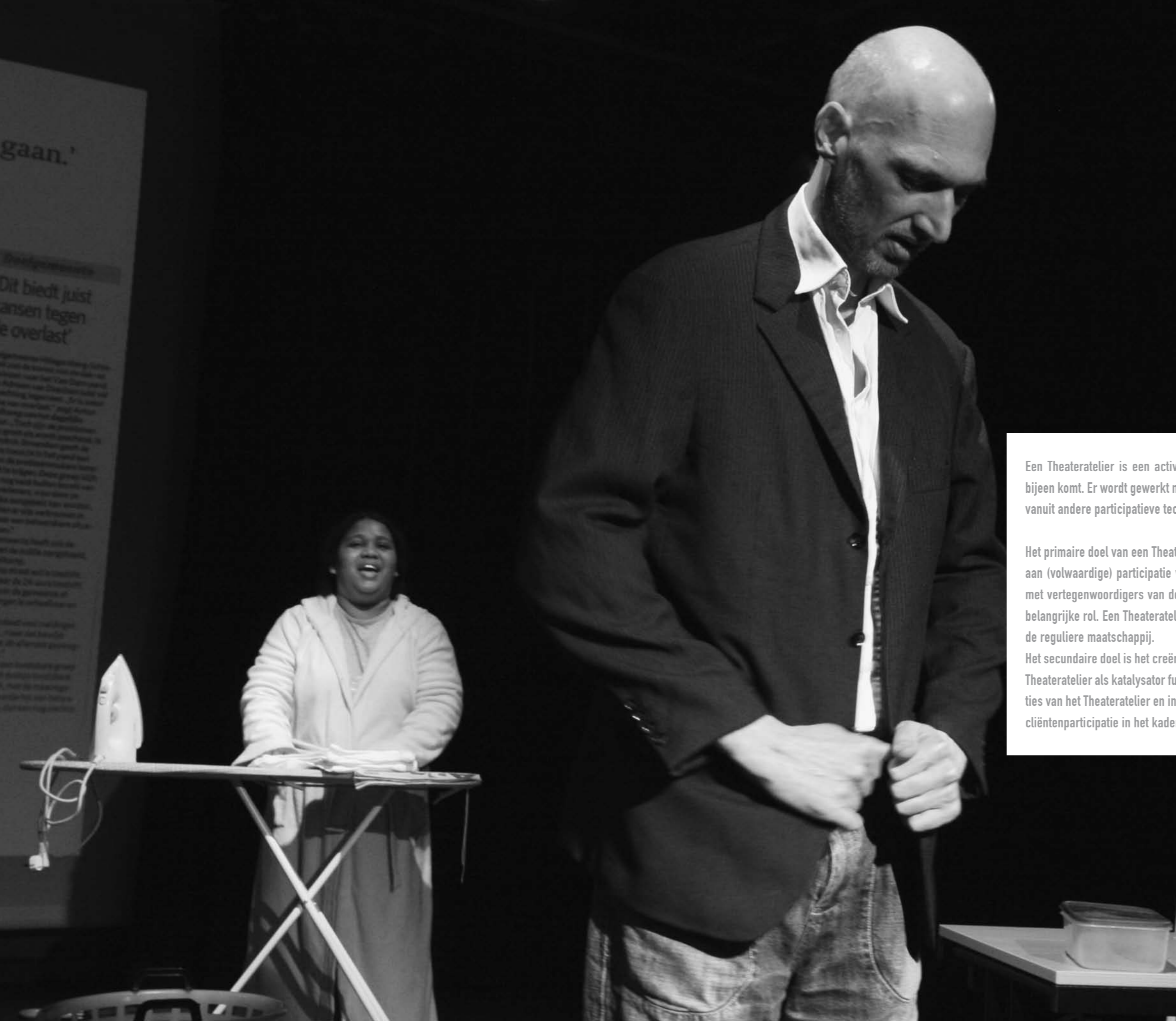
De taakverdeling bij de start in 2007 was als volgt: Werving en (na)zorg worden door Pameijer geleverd. Formaat zorgt voor workshopleiding en de organisatie van optredens. In de overeenkomst werd vastgelegd dat na een tussentijdse evaluatie begin 2008 zou worden besloten of het Theateratelier een permanente status zou krijgen. Dit besluit is inmiddels genomen. Pameijer heeft bovendien besloten om Participatief Drama breder in te zetten binnen de organisatie. Acht bij Pameijer werkzame personen volgen op dit moment de Jokeropleiding bij Formaat, die mensen toerust om zelf met de methodieken aan de slag te gaan. Doen is de beste manier van zeggen.

Succes was er van alle kanten, de voorstellingen en talrijke bezoeken van zorginstellingen en hulpverleners, vrienden van deelnemers... Iets wordt pas een succes als alle randvoorwaarden worden ingevuld, als alle zaakjes op hun plaats vallen. Bij een theateratelier is dat niet anders. Een van die factoren is "de joker" een ander "het zorgcomponent". Dat laatste is misschien wel het belangrijkste element in het geheel. Zonder dat de primaire behoeftes (huisvesting, beschikking over financiële middelen, etc...) voor een menswaardig leven worden ingevuld, is het proces zinloos. Zonder goed zorgcomponent dus geen goed project. Geen succes.

Uiteindelijk is het succes van het Theateratelier te danken aan z'n deelnemers. Ze hebben elkaar een menswaardiger bestaan gebracht. In het theater ontdekken we dat we mens zijn, dat we theater zijn!

Januari 2009

Luc Opdebeeck
Artistiek leider

INLEIDING

De start van een Theateratelier is een van de spannendste momenten in een seizoen van Formaat. Een voor een komen de deelnemers en de begeleiders de ruimte binnen, elk met zijn/haar eigen indrukken, verwachtingen en verlangens. Het belang van die eerste ontmoeting kan niet duidelijk genoeg onderstreept worden. Zelfs al kent een deel van de mensen elkaar al, ze kennen elkaar niet in deze situatie, in deze groep en weten niet wat er na de eerste kennismaking zal gebeuren.

Ook de begeleiders weten niet precies wat er na de ontmoeting gaat gebeuren. Ze hebben weliswaar een programma dat uit oefeningen, spellen en technieken bestaat, maar de volgorde daarvan ligt niet per se vast. Het tempo, het ritme en de inhoud wordt bepaald door de deelnemers. Voor een compleet overzicht van alle gedane stappen in het proces van het seizoen 2007-2008 verwijzen we naar het workshopverslag.

Een Theateratelier is een activiteit waarbij een groep mensen minimaal een dagdeel per week bijeen komt. Er wordt gewerkt met verschillende methodieken, zowel vanuit Participatief Drama als vanuit andere participatieve technieken.

Het primaire doel van een Theateratelier is empowerment. In het verlengde daarvan wordt gewerkt aan (volwaardige) participatie van de deelnemers aan de samenleving. Daarbij speelt de dialoog met vertegenwoordigers van de samenleving (bijv. familie, burens, instanties, beleidsmakers) een belangrijke rol. Een Theateratelier levert een bijdrage aan de (re-)integratie van de deelnemers in de reguliere maatschappij.

Het secundaire doel is het creëren van een lokaal netwerk van steun en solidariteit. Daarbij kan het Theateratelier als katalysator fungeren m.b.t. belangenbehartiging. Tegelijkertijd kunnen presentaties van het Theateratelier en in een later stadium Forumtheatervoorstellingen een rol spelen bij de cliëntenparticipatie in het kader van de WMO en/of binnen andere participatiestructuren.

De begeleiding bestaat altijd uit minimaal 3 personen: een workshopleider, een assistent en een zorgbegeleider. Ideaal is als de zorgbegeleider ook met de technieken leert om te gaan en eveneens kan assisteren. Maar haar/zijn rol blijft primair het verlenen van zorg: als een deelnemer daar op een bepaald moment behoefte aan heeft, moet die zorg ook beschikbaar zijn.

LEVEN, LICHAAM EN GEEST

Een Theateratelier begint zoveel mogelijk met een gezamenlijk moment van koffie drinken of een lunch. Een moment waarop iedereen vooral zichzelf kan zijn en de laatste ontwikkelingen kan uitwisselen. Het is van belang om te weten of iemand net door zijn rug gegaan is, een dagvaarding heeft gekregen of net zijn dochter voor het eerst in jaren gezien heeft. Dat bepaalt hoe iemand de “vloer” op stapt en het kan ook de inhoud van de workshop van die dag (mede) bepalen. Omdat theater over het leven gaat, is het leven van de deelnemers ook altijd een mogelijk thema van het Theateratelier.

Een workshop duurt in principe 3 uur, maar dat is zeker in het begin niet meer dan een richtlijn. We hebben vaak te maken met mensen die weinig of geen dagritme hebben. Ze moeten stapje voor stapje wennen aan het werken met Participatief Drama. Want het is wel werken. Soms met het lichaam, soms met de geest, vaak met allebei tegelijk. Lichaam en geest die misschien wel jarenlang verwaarloosd zijn, gehavend of zelfs misbruikt en niet zelden door medicijnen in hun functioneren belemmerd.

De psychiatrische achtergronden bekend onder de bewoners van BW Delfshaven zijn voornamelijk: schizofrenie en angststoornissen met daaruit voortkomende psychoses. De deelnemers van het theateratelier kennen allemaal hun diagnoses, maar als je hen vraagt naar de betekenis?

Alle bewoners gebruiken medicatie. Dit zijn voornamelijk anti psychotica en anti depressiva met vaak vervelende bijwerkingen als stijfheid van spieren, bewegingsdrang, impotentie, evenwichtsstoornissen, moeite met beweging, vermindering van concentratie en reactievermogen, afvlakking van gevoelsleven, verlies van initiatief en activiteit, en een gevoel van leegte.

Veel bewoners hebben een gering sociaal netwerk. Als je bezig bent met overleven, is het moeilijk vriendschappen aan te gaan of te onderhouden. Trots en schaamte spelen hierin een belangrijke rol, ook met betrekking tot familie.

Daarnaast hebben de meeste bewoners al meerdere hulpverleners zien komen en gaan, waardoor ze vaak teleurgesteld zijn in het hebben van vertrouwen. Het is niet niks om keer op keer, je eigen kwetsbaarheid, op te rakelen tijdens het zoveelste intakegesprek.

Bewoners zijn veelal afhankelijk van een bijstanduitkering en houden ongeveer 40 euro per week aan zakgeld over.

Bij de meeste bewoners is sprake van schuldenproblematiek, afhankelijk van de hoogte van de schuld en de motivatie van de bewoner, worden deze in kaart gebracht en aangemeld bij de schuldhulpverlening.

EERSTE FASE: WAARNEMING

De eerste groep van 9 deelnemers bestond uit bewoners van het Beschermd Wonen (BW-)project van Pameijer in de Kapiteinsbuurt in Delfshaven. Toen de groep begin oktober 2007 voor het eerst bij elkaar kwam, kregen alle deelnemers nog een hoge dosering medicatie. Dat bleek al snel een beletsel te zijn voor de volwaardige deelname aan het Theateratelier. In overleg met Pameijer is toen de dosering langzaam teruggebracht tot een niveau waarbij de mensen wel in staat waren om te zien wat ze zien, te voelen wat ze voelen en te horen wat ze horen. Want erbij zijn met je zintuigen is bij het werken met het medium Participatief Drama een absolute voorwaarde. Het hele proces begint met waarneming. Voor ons staat daar de letter O voor, van observatie.

De O-fase duurde in dit proces 6 weken. Daarin deden we met de groep:

- kennismakingsoefeningen
- waarnemingsoefeningen
- fysieke oefeningen om het lichaam op te warmen en er vertrouwd mee te raken
- vertrouwensoefeningen
- introductie van de techniek van het Beeldentheater, essentieel voor het verdere verloop van het proces.

Na de eerste 6 weken was er een redelijk hechte groep ontstaan die meer en meer vertrouwen tot elkaar en de begeleiders had gevonden. Dat vertrouwen is van groot belang. In de tweede fase van het proces wordt de focus verlegd van het algemene naar het persoonlijke, om uiteindelijk in de derde fase weer op het gemeenschappelijke uit te komen.

TWEDE FASE: REFLECTIE

In de tweede fase staat de analyse centraal. Via Beeldentheater worden veel voorkomende situaties uit het leven van de deelnemers onder de loep genomen: wat gebeurt er écht? De deelnemers gaan vervolgens de beelden dynamiseren tot diaserie's: wat ging eraan vooraf? hoe gaat het verder? Naast het werken met deze technieken heeft de groep ook gekeken naar voorbeelden van collega-organisaties elders in de wereld. Hoe werken die met dezelfde technieken?

Een van de technieken die Formaat jaren geleden in het buitenland leerde kennen was Slimm! Inmiddels is dit in Groot-Brittannië ontwikkelde programma een vast onderdeel van onze trajecten. Slimm! is in het Theateratelierproces een manier om de biografie van de deelnemers te reconstrueren. Stap voor stap kijken de mensen naar hoe zij vanuit hun jeugd tot verslaving, psychiatrie, dakloosheid zijn gekomen. Dat gebeurt op een veilige manier via het personage Jo Slimm, die symbool staat voor de deelnemers.

De tweede fase werd voor de kerstvakantie afgesloten.

DERDE FASE: INTERPRETATIE

De derde fase in het proces markeert de overgang van reflectie naar interpretatie. Doordat er een veilige sfeer is ontstaan zijn de deelnemers in staat om actief gebruik te maken van het analysepotentieel van het Theateratelier. Zij brengen nu regelmatig eigen verhalen in om de achtergronden en betekenis te onderzoeken. Uitkomst van dat onderzoek is vaak een conclusie: een aha-erlebnis.

Parallel aan het proces van het ontdekken en ontwikkelen van eigen verhalen loopt het leren van theatertechnieken: hoe ontwikkel je een personage, hoe kom je van beelden

Het Krantentheater is de oudste vorm van het Theater van de Onderdrukten en ontstond eind jaren '60 tijdens de dictatuur in Brazilië. Voor het ensemble “Teatro de Arena” van Augusto Boal was het niet langer mogelijk om de maatschappijkritisch stukken te spelen die zijn op het repertoire hadden, omdat zij verboden waren. Door de teksten van krantenartikelen te gebruiken als script, kon de censuur omzeild worden en konden toch maatschappijkritische stukken ontstaan.

tot handeling? Elke keer als een deelnemer een verhaal inbrengt, wordt er een nieuwe techniek aan toegevoegd. In deze fase oriënteren de deelnemers zich steeds meer op hun positie in de samenleving. Die speelt namelijk telkens een rol in hoe hun verhalen aflopen. Zij lopen aan tegen een woud van vooroordelen, bureaucratische belemmeringen, misstanden in de hulpverlening en willekeur in beleid. Door als groep te onderzoeken wat je zou kunnen en willen veranderen, ontstaat een onderlinge solidariteit. Bij een deel van de groep ontstaat ook de motivatie om echt aan verandering te werken.

Het artikel “Na de blootloper komt de dakloze” was voor de groep aanleiding om met vooroordelen in de media aan de slag te gaan. Vanaf dat moment ontstond er als vanzelf een productieproces binnen het Theateratelier. Een deel van de groep ging stap voor stap aan de slag met het in scène zetten van het artikel.

De start van een productieproces tijdens een Theateratelier is altijd een belangrijk moment. Meestal ontstaat er een splitsing in de groep. Sommigen willen met hun verhaal naar buiten en storten zich enthousiast op het maken van een productie. Anderen zijn nog niet zo ver en willen verder werken aan hun eigen ontwikkeling. Voor beide invalshoeken is ruimte, maar het betekent voor de begeleiders wel een spagaat. Daarover in de conclusies meer.

VIERDE FASE: DOEN!

In de arbeidsbemiddeling gelden Fase 4-cliënten als moeilijk bemiddelbaar of met een cynische term “op grote afstand van de arbeidsmarkt”. In het Theateratelier is fase 4 het tegenovergestelde: de deelnemers gaan hun eigen agenda uitwerken en daar ook iets mee doen. Het Theateratelier is geen vrijblijvende activiteit en leidt voor alle deelnemers uiteindelijk tot een Doe-lijstje.

Wat er op dat lijstje komt te staan is voor alle deelnemers verschillend. Er bestaat geen standaarduitkomst van een Theateratelier. Voor sommige deelnemers is een kleine stap al een hele grote (“me beter voelen”), voor anderen kan de uitdaging niet groot genoeg zijn (“niet uitstellen maar doen!”). De verschillende “snelheden” waarmee een Theateratelier opereert kan voor sommigen belemmerend werken en voor anderen bedreigend. Vandaar dat de opzet van een Theateratelier zo goed mogelijk moet aansluiten bij de mogelijkheden en beperkingen van de mensen.

De laatste maanden voor de zomer van 2008 stonden in het teken van een aantal voorstellingen van “Na de blootloper komt de dakloze”. Het stuk werd in totaal vijf keer gepresenteerd, waarvan twee keer buiten de vertrouwde Werkplaats. De groep krijgt daardoor ook een beeld van wat er nodig is om een theaterstuk op te voeren.

Een andere belangrijke gebeurtenis was de Samen Sociaalprijs van de provincie Zuid-Holland. Het project DUNK, dat een uitbreiding betekent van het Theateratelier, was genomineerd en dat betekende dat RTV West/Rijnmond opnames kwam maken. De uitzending maakte onder de deelnemers veel los, omdat het TV-team bij de montage nogal had ingezoomd op het verhaal van 1 van de mensen. Het ging niet meer om het project, maar om de deelnemer – iets wat we telkens weer tegenkomen in de media: individuele verhalen scoren hoger dan een inhoudelijk verhaal. Dat is ook de reden waarom DUNK een mediacomponent heeft.

Het theateratelier betekent veel voor Freek, omdat hij aangeeft het te missen in augustus, tijdens de zomerstop. Hij voelde zich veilig in de groep en durfde zich kwetsbaar op te stellen. Hij maakte dingen bespreekbaar in de groep. Als belangrijkste leerpunt noemt Freek: “Vertrouwen hebben in anderen ligt in het verlengde van vertrouwen in jezelf.”

Freek heeft ambtenaar gespeeld in het stuk Na de blootloper komt de dakloze, hij vond dit geweldig om te doen en de interactie met het publiek als leerzaam. Hij heeft het als zorgelijk ervaren dat de bestuurders zo weinig zicht hebben op de realiteit en geen betrokkenheid tonen. Theater is een nieuw hoofdstuk in zijn leven.

Wat Freek lastig vond, was de instroom van nieuwe mensen, het gaf hem het idee iedere keer opnieuw te moeten beginnen. Freek is een perfectionist en voor hem is het eindproduct erg belangrijk. Hij geeft aan dichterbij andere mensen te zijn gekomen. Met name tijdens het oefenen voor de voorstelling maakte hij afspraken met de andere spelers om de teksten door te nemen.

Empowerment betekent voor Freek: Zelf in staat zijn om zelf problemen op te lossen. Freek is goed in staat de rol van belangenbehartiger op zich te nemen en ziet theater als een heel goed middel. Freek gebruikt het theateratelier zeer zeker als spreekbuis, dingen waar hij in het dagelijks leven tegenaan loopt durft hij bespreekbaar te maken en daarmee te oefenen voor het echte leven. Daarmee is hij ook een prima belangenbehartiging en werkt hij aan empowerment.

CONCLUSIES

Het Theateratelierconcept werd tussen 2003 en 2005 uitgewerkt en een jaar later op hoofdlijnen neergelegd in het boek "De Mens in de Hoofdrol". Vanaf 2006 werden met dit concept ervaringen opgedaan in Haarlem en het bijgestelde concept lag ten grondslag aan het werken in Rotterdam. De Rotterdamse doelgroep stroomde op een lager niveau in dan die van Haarlem; dit had o.a. te maken met de medicatie van de deelnemers en met een groter aandeel aan deelnemers met een (ernstige) psychiatrische diagnose.

Om aan de grote verschillen tussen de deelnemers recht te doen is het van belang om een Theateratelier in drie groepen te splitsen:

- I Een instroomgroep die op een lager tempo kennismaakt met de verschillende technieken en de werkwijze van het Theateratelier.
- II Een reguliere Theaterateliergroep, die de fasen doorloopt die in dit verslag beschreven staan.
- III Een DUNKteam.

DUNK is een project dat in november 2008 start en zich richt op peereducatie. Het DUNKteam is een productiegericht onderdeel van het Theateratelier dat optredens gaat verzorgen op plaatsen waar veel zorgmijders komen. Doel van de optredens is zowel om een dialoog aan te gaan over hoe de zorg verbeterd zou moeten worden als om het concreet verlenen van hulp en steun. De leden van het DUNKteam worden getraind op het gebied van:

- elementair spel
- wet- en regelgeving
- omgaan met zorgmijders/professionalisering

De aanpassingen van het Theateratelier gaan in de loop van het najaar van 2008 in en nieuwe Theaterateliers zullen voortaan vanuit het idee van de drie groepen worden opgezet. Dit betekent in de praktijk dat er in het eerste jaar van een nieuw Theateratelier één, hoogstens twee groepen zullen zijn, in het tweede jaar minimaal twee groepen.

RESULTATEN

Al bij eerdere projecten met deze doelgroep werden verbazingwekkende resultaten bereikt. In Leiden bereikten zorgmijders via het Theateratelier weer de zorg die ze nodig hadden. In Haarlem lukte het een flink deel van de groep om op eigen kracht werk en scholing te organiseren.

Bij het project in Rotterdam kijken we vooral naar de effecten op de persoonlijke ontwikkeling van de deelnemers. Pameijer heeft een zorgverslag opgesteld, waarin per deelnemer wordt weergegeven hoe deze mensen geprofiteerd hebben van het Theateratelier. Hieronder een bloemlezing:

.....
Voor **Hans** heeft het theateratelier bijgedragen aan:

- het vermogen tot binding, hij heeft een band opgebouwd met de anderen, door het vergroten van zijn zelfvertrouwen is hij minder schuw geworden.
- herstel van identiteit, denk dat hij doordat hij bepaalde dingen uit het verleden heeft kunnen verwerken, een beter zelfbeeld en meer zelfvertrouwen heeft. Er staan hem minder 'kopzorgen' in de weg.
- solidariteit, dit heeft voor hem veel met veiligheid binnen de groep te maken. Word hem veiligheid geboden, dan is hij solidair.
- spreekbuis, niet zo van toepassing. Hij zou in de toekomst wel graag bv een rol in een stuk willen, dit heeft dan meer te maken met dat hij het leuk vindt dan dat hij een boodschap heeft. Is hij zich niet van bewust.
- Empowerment, nog niet zo'n bijdrage voor Hans, hij heeft hiervoor te onregelmatig deelgenomen. Hij vindt het lastig om te overzien wat hij wil in relatie tot wat hij kan.

.....
Simon:

Herstel van identiteit, in die zin dat hij zichzelf durft uit te dagen en deelneemt aan het theateratelier, iets wat hem in eerste instantie heel eng leek. Misschien kan hij in de toekomst een keer werken aan zijn innerlijke blokkades. Simon geeft aan zich momenteel stabiel te voelen in z'n gevoelens. Dit heeft hij jaren niet gekend en geeft hem rust. Ook is zijn middelengebruik met grote mate afgenomen. Hij durft in de woongroep meer voor zichzelf op te komen, bijv. in het begin vond hij het lastig om aan te geven dat hij vegetarisch wil koken en dacht hij dat dit een last voor de anderen vormde. Nu eet hij vegetarisch en houdt de groep rekening met hem. Over regie over eigen leven zegt hij: "Als je de regie van je eigen leven in handen neemt, creëer je identiteit, terwijl je die verliest als je de regie uit handen geeft zoals bijv. in het leger."

Solidariteit, het gevoel van hoop dat verandering mogelijk is, als je samen je nek durft uit te steken.

.....
Thijs ziet het theateratelier als een belangrijk instrument om belangen te behartigen. In zijn privé leven helpt hij vrienden die om wat voor reden dan ook tussen wal en schip vallen. Hij heeft via een fax naar de Wethouder voorkomen dat iemand uit huis werd gezet

.....
Khadim voelde zich dichterbij andere mensen komen, met name Jim noemt hij nu als vriend. Bij de vraag of hij dichterbij zichzelf is gekomen antwoordt hij: "ja, maar ik voel me nog vaak een vreemdeling." Als belangrijkste leerpunt benoemt Khadim: "we zitten in een systeem van bureaucratie en we moeten voor onze rechten opkomen en vechten tegen bureaucratie!"

Empowerment betekent voor Khadim: participatie en integratie in de samenleving, leren hoe je te kleden, hoe je moet praten en hoe je vrienden kunt maken. Hij sluit af met de zin: "In een democratie kan je met iedereen praten, het probleem is dat weinig mensen weten hoe ze moeten luisteren."

Vanuit de begeleiding krijgen we de volgende terugkoppeling:

Khadim is meer duidelijk in wat hij wel en niet wil, in gesprekken met de begeleiding en ook in gesprekken bij de BAVO. Khadim vond het speelaspect bij het theateratelier erg prettig en ging altijd uit eigen beweging naar het theateratelier. Het werkte voor hem ontspannend. Naarmate het meer ging naar persoonlijke context en verhalen, begreep hij minder waar het over ging en besloot hij niet meer te komen. Khadim geeft zelf aan het minder eng te vinden om gesprekken te hebben met de sociale dienst.

.....
Het theateratelier heeft voor **Leo** bijgedragen aan:

- Het vermogen tot leren en herstel van identiteit; waar Leo in het begin alles weglachte, heeft hij geleerd dat het begint bij het jezelf serieus nemen. Toen hij dit deed, kwam hij erachter dat er wel degelijk een klinko in z'n leven was, die het leven hem soms zuur maakt. Leo is duidelijk beïnvloedbaar. Zo heeft hij een aantal vrienden die hem meetrokken in middelengebruik, met name softdrugs en alcohol in de weekenden. Hij heeft dan veel tijd nodig om er weer bovenop te komen.
- Het vermogen tot binding: heel duidelijk, hij heeft er zelfs een hechte vriend aan overgehouden. Daarnaast is de band met z'n familie sterker geworden omdat zij zien dat hij zich echt inzet en een stuk vrolijker is. Ze zijn bij een voorstelling wezen kijken en waren erg trots. Hij is ook mee geweest op vakantie naar Oerol.

.....
Wendy voelde zich gelijk opgenomen in de groep, dit kwam volgens haar door de openheid van de groep. Ze voelt zich verwant met Anja en is blij niet de enige vrouw te zijn. Soms zag ze er tegenop om naar het theateratelier te gaan omdat ze weet dat het haar energie kost en ze hard moet werken. "Samen iets maken is prettig, het kost wel energie en oefening". Wendy vond de werkplaats een fijne ruimte, iedere keer verliest ze zich weer in de kunstwerken die er hangen.

Het samen met elkaar bezig zijn, de hechting met anderen was Wendy niet meer gewend. Tijdens de presentaties voelde Wendy zich trots, ze had veel respect voor de acteurs die veel doorzettingsvermogen lieten zien. Wendy was blij er onderdeel van te mogen zijn. Wendy was lichttechnicus tijdens de voorstellingen en had een plekje in het regiehok. Die dialoog met het publiek heeft een diepe emotionele indruk op haar gemaakt. In een gesprek gaf een vrouw aan niet in een wijk met verlaafden te willen wonen, vanwege haar kinderen.

.....
Anja heeft na een hele vervelende thuissituatie 2 jaar in een sociaal pension van het Leger des Heils gewoond, ze was hier erg passief aanwezig en antwoordde op alles wat haar gevraagd werd: "ik kan het niet." Het aanraken van andere mensen vond ze lastig, beel-

den maken ook. Het beeld van Gerald King, het personage dat gezamenlijk ontwikkeld is, heeft veel indruk gemaakt op Anja. Dit kwam ook door herkenning van haar eigen ervaringen m.b.t. huiselijk geweld. De afsluutoefening, het tellen tot 10 vond Anja erg spannend omdat het foutloos moest gebeuren.

Langzamerhand zagen we Anja assertiever worden. Een oefening over positieve jeugdherinneringen, foto's die op het netvlies staan, heeft hieraan een bijdrage geleverd. Anja moest een foto, die op haar netvlies stond, in een stilstaand beeld neerzetten.

Het was een foto voor de disco, waar ze naast haar broer zat. Een week later neemt ze de bewuste foto mee om aan anderen te laten zien. Langzamerhand voelde ze zich meer veilig in de groep en durfde ze ook met mannen oefeningen te doen. Anja heeft meegespeeld in het stuk: na de blootloper komt de dakloze. Ze heeft serieus thuis geoefend aan de teksten en was helemaal tekstvast. Het betekende erg veel voor haar om in de schijnwerpers te staan, ze heeft er zelf geen woorden voor. Ze geeft als belangrijkste leerpunt aan dat ze zich meer wil ontwikkelen in het toneelspeel. Tijdens de laatste 2 voorstellingen voelde Anja zich zeker en improviseerde ze erop los in interactie met de inspringers.

Ze heeft veel geleerd en is dichterbij andere mensen gekomen, maar ook dichterbij zichzelf.

Ze heeft meer regie over haar eigen leven: "Soms lijkt het wel alsof m'n kinderen de touwtjes in handen hebben, omdat ik zoveel van ze hou. Maar ergens weet ik dat ik zelf m'n leven bepaal omdat ik de dingen doe die ik belangrijk vind."

.....
Als belangrijkste leerpunten noemt **Jim**: "dat we allemaal verwond zijn en dat dat ons bindt, dat we moeten opkomen voor onze rechten, dat we in het dagelijks leven allemaal acteren."

Jim is door mee te doen met het theateratelier dichterbij andere mensen gekomen, hij heeft er vrienden aan overgehouden en 1 hechte vriendschap in het bijzonder. Jim is ook dichterbij zichzelf gekomen, hij geeft zelf aan misschien wel iets te dicht. Jim heeft zelf aangegeven graag rond zijn eigen thema te werken. Het komt erop neer dat Jim zijn boosheid op zichzelf uit, hij krast bijv. in zijn armen als hij veel complimentjes ontvangt en sluit zich op in zijn kamer. "In overleg met de zorgbegeleiders is afgesproken dat op één van de bijeenkomsten,

Jim, samen met zijn persoonlijke begeleider, rond dit probleem kan werken. De oefening “cops in the head” (de politieagenten in je hoofd) hebben we uitgevoerd. Hier kon Jim zijn gedachten in beelden zetten en daarna op het speelveld 3 verlangens uiten.

Jim heeft aangegeven nu beter te begrijpen waar deze politieagenten vandaan komen en kan hier nu beter mee omgaan.” Nazorg van de begeleiding is hierin erg belangrijk. Empowerment betekent voor Jim: “het vervullen van mensen met hoop en strijd zodat ze de kracht hebben of vinden om door te leven en hun dromen te verwezenlijken.”

Jim heeft ook de workshop van Jana Sanskriti gevolgd, het viel hem op dat we allemaal dezelfde weg volgen en theater een universele taal is. Jim wil graag meedoen in het DUNK traject om hier verder te leren zijn belangen en die van anderen te behartigen

.....
Als belangrijkste leerpunt geeft **Anand** aan: “ het is moeilijk om op het podium te staan.” Hij is dichterbij andere mensen gekomen en ietsje dichterbij zichzelf, geeft hij zelf aan.

Over regie over eigen leven zegt hij: “Ik ben baas over mijn eigen leven als ik mijn verantwoordelijkheid neem. Daarnaast vind ik het belangrijk plezier te hebben in de dingen die ik doe. Theateratelier Rotterdam vind ik leuk.”

Vanuit de beschermde woonvorm krijgen we de volgende terugkoppeling:

- Anand is meer open en vrolijk aanwezig op de woonvorm.
- Anand toont initiatief op het gebied van meedoen met activiteiten.
- Anand ziet in dat hij best wel wat kan en pakt dingen op: o.a. een balietraining bij het Centrum voor Dienstverlening.
- Zijn behandelaar heeft aangegeven te zien dat Anand een positieve ontwikkeling doorgaat.

Voor Anand heeft het theateratelier bijgedragen aan:

Het vermogen tot leren, het vermogen tot binding, herstel van identiteit en spreekbuis.

De namen in dit verslag zijn gefingeerd

AAN DIT PROJECT WERKTEN MEE

WORKSHOPLEIDING en JOKER Mara Michon, Luc Opdebeeck
WERVING en BEGELEIDING DEELNEMERS Evelien van der Niet
PROJECTBEGELEIDING Ronald Matthijssen
REGIE en METHODISCHE LEIDING Luc Opdebeeck

MET SPECIALE DANK AAN Ineke Hoogland, Leo Pronk,
het Jana Sanskriti-team en alle deelnemers aan
het Theateratelier Rotterdam en Haarlem.

